

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»

АВГУСТЮК МАРІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 159.955; 159.953

**ІЛЮЗІЯ ЗНАННЯ В МЕТАКОГНІТИВНОМУ МОНІТОРИНГУ
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Острог – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному університеті «Острозька академія»,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Каламаж Руслана Володимирівна,
проректор з навчально-виховної роботи
Національного університету «Острозька академія»

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Хомуленко Тамара Борисівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри практичної психології;

кандидат психологічних наук
Оксентюк Наталія Володимирівна,
Національний університет водного господарства
та природокористування,
старший викладач кафедри суспільних дисциплін

Захист відбудеться «6» жовтня 2016 року о ____ год. на засіданні
Спеціалізованої вченої ради К 48.125.03 у Національному університеті
«Острозька академія» за адресою: вул. Семінарська, 2, м. Острог,
Рівненська обл., 35800.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.oa.edu.ua та у
науковій бібліотеці Національного університету «Острозька академія» за
адресою: вул. Семінарська 2, м. Острог, Рівненська обл., 35800.

Автореферат розіслано «6» вересня 2016 року.

Учений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних наук, доцент

О. В. Матласевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У контексті інформаційної перенасиченості сучасного освітнього простору зростає значення метакогнітивного досвіду особистості як регулятора продуктивності здійснення будь-якого виду діяльності та становлення професіоналізму майбутніх фахівців.

Поняття ілюзії знання (illusion of knowing) не є поширеним у вітчизняній психологічній науці й використовується переважно в зарубіжних дослідженнях для позначення розбіжності між суб'єктивним уявленням індивіда у правильності розуміння чи запам'ятовування інформації та фактичним станом реалізації пізнавальних цілей. Як правило, це явище пов'язане з вивченням ефектів надмірної чи недостатньої впевненості у правильності виконання задачі та легкості / складності вивчення інформації.

Процес та структурні компоненти метакогнітивного моніторингу у навчальній діяльності розкривають у своїх працях такі науковці, як І. Ф. Аршава, А. Браун, Дж. Данлоскі, Р. Деннісон, Т. І. Доцевич, Г. Еверсон, Р. В. Каламаж, М. М. Кашапов, А. В. Карпов, А. Б. Коваленко, А. Коріат, С. Д. Максименко, Дж. Меткалф, Д. Мошман, Е. Л. Носенко, Л. Наренс, Т. Нельсон, І. Д. Пасічник, Є. Ю. Савін, А. К. Самойліченко, І. М. Скітяєва, С. Тобіас, Дж. Флейвелл, А. Є. Фомін, Т. Б. Хомуленко, Г. Шро та ін. Основні положення щодо особливостей прояву ілюзії знання як метакогнітивного явища викладені в працях А. Вілкінсона, А. Гленберга, Д. Еакін, В. Елстайна, А. Коріата та ін. Питанню функціонування ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу та впливу цього явища на ефективність навчальної діяльності присвятили праці А. Вілкінсон, А. Гленберг, Д. Еакін, В. Елстайн, А. Коріат, Дж. Меткалф, Л. Наренс, Т. Нельсон, Л. Редер та ін.

Складність вирішення окресленого питання пояснюється тим, що попри виокремлення багатьох чинників, які обумовлюють ілюзію знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів, їх комплексне експериментальне дослідження не проводилось. Більше того, дослідження ілюзії знання виконані в рамках різних методологічних підходів, що ускладнює співвіднесення їх результатів. Не до кінця з'ясованим залишається питання зв'язку об'єктивності метакогнітивного моніторингу з результативністю навчальної діяльності студентів, вікових та гендерних особливостей прояву ілюзії знання.

Актуальність проблеми, її недостатнє теоретичне та практичне вивчення зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Ілюзія знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану наукової діяльності кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія», здійснене в межах науково-дослідної теми «Інтерференція як феномен пам'яті та метапам'яті» (державний реєстраційний номер 0114U000574).

Тема дисертації затверджена вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол № 7 від 27.02.2014 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 25.11.2014 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити чинники достовірності метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ, з'ясувати роль і місце ілюзії знання у цьому процесі, а також розробити методичні рекомендації щодо нівелювання ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності.

Для досягнення мети дослідження передбачалось розв'язання таких **завдань**:

1) здійснити теоретичний аналіз понять «метакогнітивний моніторинг» та «ілюзія знання» у вітчизняній та зарубіжній психологічній літературі, визначити їх роль у продуктивності навчальної діяльності студентів;

2) виокремити та згрупувати чинники достовірності метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів;

3) емпірично з'ясувати особливості прояву ілюзії знання у розрізі особистісних якостей, індивідуально-психологічних відмінностей, когнітивних та метапізнавальних особливостей студентів, характеристик інформації;

4) обґрунтувати та апробувати тренінгову програму нівелювання ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів та розробити відповідні методичні рекомендації викладачам ВНЗ.

Об'єкт дослідження – метакогнітивний моніторинг.

Предмет дослідження – ілюзія знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети дослідження використовувались такі **методи**: *теоретичні* (абстрагування, аналіз та синтез наукових здобутків, систематизація та узагальнення існуючих теоретичних підходів до вивчення ілюзії знання та особливостей її впливу на метакогнітивний моніторинг навчальної діяльності); *емпіричні* (психодіагностичне опитування: для *діагностики особистісних якостей* – методика діагностики навчальної мотивації Т. І. Ільїної; тест впевненості в собі В. Г. Ромека (використовувалась шкала оцінювання загальної впевненості в собі); методика діагностики рівня розвитку рефлексивності за А. В. Карповим; для діагностики *когнітивних особливостей* – тест оцінки самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема; методика діагностики імпліцитних теорій К. Двек (використано критерій «уявлення суб'єкта про фіксований або нарощуваний інтелект»); для діагностики *метапізнавальних особливостей* – методика діагностики метакогнітивної включеності в діяльність Г. Шро та Р. Деннісона; методика діагностики самооцінки метакогнітивних знань (знання про способи отримання й переробки інформації, знання про тип та зміст задачі та вимоги до її виконання, знання метакогнітивних стратегій у розв'язанні задачі) та метакогнітивної активності (процеси отримання та вибору інформації, контролю, зміни та планування метапізнання) М. М. Кашапова та Ю. В. Скворцової, лабораторний експеримент (із використанням програмного забезпечення E-Prime 2.0 для моделювання та фіксування експериментальних змінних); *методи обробки та інтерпретації даних* (якісні та кількісні із застосуванням методів математичної статистики: однофакторний та багатфакторний дисперсійний аналіз ANOVA (для пошуку статистично значимих залежностей/відмінностей), t-критерій Стьюдента (для пошуку статистично значимих відмінностей), коефіцієнт кореляції Гудман-Крускала

(G) (для оцінки точності метакогнітивних суджень), коефіцієнти рангової кореляції Спірмена (для визначення тісноти зв'язків між змінними) та лінійної кореляції Пірсона (для вимірювання ступеня лінійної залежності між двома змінними), *O/U* індекс (для обчислення показників надмірної/недостатньої впевненості), індекс калібрування С (для обчислення показників калібрування) тощо.

База експериментального дослідження. Дослідження виконувалось на базі науково-дослідної лабораторії когнітивної психології Національного університету «Острозька академія». На різних етапах експерименту було охоплено 262 студенти (192 жіночої та 70 чоловічої статі віком 17-22 роки) різних спеціальностей та курсів Національного університету «Острозька академія».

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

вперше: теоретично обґрунтовано чинники достовірності метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів, що включають особистісні якості, індивідуально-психологічні відмінності, когнітивні та метапізнавальні особливості студентів, характеристики інформації; емпірично встановлено особливості взаємозв'язків між виокремленими особистісними, когнітивними та метакогнітивними характеристиками студентів, а також виявлено кореляційні взаємозв'язки між показниками ілюзії знання, метакогнітивною активністю, метакогнітивною включеністю в діяльність, загальною впевненістю в собі; апробовано тренінгову програму з нівелювання ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ;

уточнено: види метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності; зміст поняття «ілюзія знання» та її роль в навчальній діяльності студентів; розмежовано поняття «ілюзія знання» та «ілюзорне знання»;

подальшого розвитку набули: уявлення про залежність суб'єктивної впевненості у виконанні завдань від виду інформації (текст, твердження, пари слів), її обсягу, стилю (художній, публіцистичний, науковий), а також від типу тестового завдання; теоретичні положення щодо психолого-педагогічних умов оптимізації метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у вищих навчальних закладах під час викладання навчальних дисциплін «Педагогічна психологія», «Вікова психологія», «Когнітивна психологія», «Експериментальна психологія», а також для психолого-педагогічного забезпечення оптимізації метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів.

Результати дослідження впроваджувались і практично застосовувались у науково-дослідній та практичній діяльності Національного університету «Острозька академія» (довідка № 11а/16 від 25.03.2016 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-29/02/726 від 09.03.2016 р.), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-16/418 від 28.03.2016 р.), ПП «Центр психологічного розвитку Яни Ліщук», м. Рівне (довідка № 002 від 31.03.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Розроблені наукові положення та отримані емпіричні дані є самостійним внеском автора у дослідження проблеми ілюзії знання

в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ. У статті, написаній у співавторстві, внесок здобувача полягає в уточненні поняття та основних структурних компонентів метакогнітивного моніторингу, а також в окресленні особливостей їхнього зв'язку з результатами навчальної діяльності студентів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались на: Міжнародній Інтернет-конференції «Сучасні дослідження когнітивної психології» (ICRACP-2014) (15 травня – 15 червня 2014 р., м. Острог); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (14-15 травня 2015 р., м. Мукачево); Шостому Всеукраїнському (з міжнародною участю) науковому семінарі «Методологічні проблеми психології особистості» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (24 вересня 2015 р., м. Івано-Франківськ); Міжнародній науковій конференції «Педагогіка и психология в эпоху глобализации – 2015» (22 ноября 2015 г., г. Будапешт); Всеукраїнській науковій конференції (присвяченій 10-річчю факультету суспільних наук і міжнародних відносин та 10-річчю кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара) «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації» (4-5 грудня 2015 р., м. Дніпропетровськ); XIX та XX наукових викладацько-студентських конференціях «Дні науки» Національного університету «Острозька академія» (21 березня 2014 р., 24 березня 2015 р., м. Острог); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості» на базі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (25-26 березня 2016 р., м. Луцьк).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 14 наукових праць (з них 13 одноосібних), у тому числі: 7 статей у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 1 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав, 1 стаття в науковому журналі, що входить до міжнародних наукометричних баз даних, 5 статей у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (293 найменування, з них – 220 – англійською мовою) та 11 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 316 сторінок друкованого тексту. Обсяг основного тексту роботи складає 181 сторінку. Робота містить 22 таблиці та 27 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження у практику, подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретико-методологічні засади вивчення ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу»* – наведено результати теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з проблем дослідження метакогнітивного

моніторингу та ілюзії знання як однієї з його найбільш поширених помилок. Зокрема, проаналізовано поняття, види, засоби метакогнітивного моніторингу в структурі метапізнання; окреслено проблему зв'язку достовірності метакогнітивного моніторингу з результативністю навчальної діяльності; виокремлено систему характеристик інформації, індивідуально-психологічних, особистісних, когнітивних та метакогнітивних характеристик студентів, що пов'язані з достовірністю метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності. Охарактеризовано поняття ілюзії знання, визначено її місце в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності.

Поняття метакогнітивного моніторингу активно обговорюється у контексті загальної проблеми метапізнання, яке, як відомо, забезпечує регуляцію пізнавальних психічних процесів та ресурси для їх функціонування. Ми виділяємо два основні компоненти метапізнання: *змістовий, або рефлексивний* (знання про пізнання) та *процесуальний* (регулятивний). У змістовому аспекті метапізнання розглядаються поняття, різновиди, класифікаційні категорії (категорія особи, категорія завдання, категорія стратегій тощо) метакогнітивного знання, метакогнітивний досвід тощо. Метакогнітивний моніторинг та метакогнітивний контроль належать до процесуального аспекту метапізнання.

Метакогнітивний моніторинг у процесі навчальної діяльності досліджується у контексті обговорення питань про те, наскільки добре студенти уявляють можливості та обмеження власного пізнання у процесі вирішення різнотипних пізнавальних (моторних, сенсорно-перцептивних, мнемічних, атенційних) та навчально-професійних завдань, наскільки ефективними є стратегії, які вони використовують для регуляції навчально-пізнавальної активності. Вказується також на значення метакогнітивних здібностей та навичок педагога (Т. І. Доцевич, Т. Б. Хомуленко та ін.). Актуальною є задача розробки спеціальних навчальних процедур, спрямованих на покращення якості метакогнітивної активності суб'єктів навчальної діяльності. Однак, найбільшу увагу дослідників привертає проблема зв'язку достовірності метакогнітивного моніторингу й успішності навчальної діяльності учнів та студентів.

Окремою дослідницькою проблемою є співвідношення процесів метакогнітивного моніторингу та метакогнітивного контролю.

Основні характеристики метакогнітивного моніторингу як регулятивного аспекту метапізнання, його структурні компоненти, види та вплив на процес навчальної діяльності розкривають у своїх працях Л. Бейкер, А. Браун, Ф. Джонсон, А. В. Карпов, М. М. Кашапов, А. Коріат, Л. Наренс, Т. Нельсон, Дж. Нітфелд, І. Д. Пасічник, Є. Ю. Савін, С. Сарак, К. Сіде, Ю. В. Скворцова, Б. Тархан, А. Є. Фомін та ін.

Метакогнітивний моніторинг розуміють як відстежування учнем чи студентом власної когнітивної активності та її результатів безпосередньо у процесі розв'язання певної пізнавальної задачі: при підготовці до відповіді чи іспиту, виконанні тестів знань, читанні навчальних текстів тощо (Є. Ю. Савін, А. Є. Фомін); як оцінювання суб'єктами власного знання, знання когнітивних стратегій та знання умов, необхідних для застосування стратегій, що впливають на процес вивчення (А. Валдез, А. Коріат); як експліцитні судження, покликані сприяти розвитку когнітивних процесів (Дж. Меткалф, М. Серра) тощо.

Грунтуючись на результатах теоретичного аналізу, згруповано види метакогнітивного моніторингу за такими критеріями – *достовірністю*: точний моніторинг та моніторинг, що містить помилки; *рівнем виконання*: локальний та глобальний моніторинг; *часовою імплікативністю*: он-лайн та офф-лайн моніторинг; *ділянкою оцінювання навчальних досягнень*: предметно-специфічний та загальний моніторинг; *ділянкою відстежування процесів пізнання*: моніторинг розуміння, моніторинг метапам'яті та моніторинг виконання; *рівнем усвідомлення*: аналітичний (експліцитний) моніторинг та неаналітичний (імпліцитний) моніторинг; *основою побудови суджень*: моніторинг, обумовлений характеристиками стимулу, та моніторинг, обумовлений досвідом виконання завдань.

Ілюзії знання розглядають як: надмірну суб'єктивну впевненість у правильності засвоєння та розуміння збереженої в пам'яті інформації, яка об'єктивно є викривленою (А. Гленберг, А. Вілкінсон, В. Епстайн, Д. Еакін); надмірну впевненість у правильності виконання завдання (Дж. Данлоскі, Т. Нельсон, Л. Наренс та ін.); надмірну впевненість у здатності запам'ятати інформацію, яку згодом об'єктивно не можна пригадати (Д. Еакін, А. Коріат, Р. Бйорк та ін.).

Поряд із терміном «ілюзія знання» (англ. – “*illusion of knowing*”) використовуються також поняття «когнітивний оптимізм» (англ. – “*cognitive optimism*”) (Дж. Меткалф), «надмірна впевненість» (англ. – “*overconfidence*”) (Д. Н. Волков, Г. Гігерензер, Д. Еакін, Є. В. Зінов'єва, Г. Кляйнболтінг, Д. Мур, Б. Пулфорд, П. Хеалі, У. Хоффрадз та ін.), «надмірна суб'єктивна впевненість у знанні» (Є. Ю. Савін, А. Є. Фомін) тощо. Така неузгодженість термінологічного апарату значно ускладнює співставлення результатів досліджень.

Ми розглядаємо **ілюзію знання** як помилку метакогнітивного моніторингу, яка виникає внаслідок надмірної суб'єктивної впевненості у знанні, що не відповідає об'єктивній успішності виконання завдання. Натомість, *ілюзорне знання* ми розуміємо як неповне, викривлене, спотворене, не розмежоване між «вже знаю» та «щойно вивчив», несистематизоване знання, однак суб'єкт цього не усвідомлює під впливом ілюзії знання, і, відповідно, не може ефективно застосувати процеси метакогнітивного контролю, а тому неадекватно оцінює свої навчальні досягнення.

На основі проведеного теоретичного аналізу визначено місце ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів (рис. 1).

Незважаючи на велику кількість проведених досліджень, у психологічній літературі немає єдиного пояснення причин та механізмів виникнення ілюзії знання. Причинами переоцінки студентами власних пізнавальних можливостей під час навчання можуть бути: когнітивні викривлення через власну некомпетентність (як правило, студенти, які знають матеріал гірше, надмірно переоцінюють власні знання); через прагнення зберегти високий рівень власного Я, підтримати імідж хорошого студента порівняно з іншими; вплив попередніх успіхів; загальна необізнаність суб'єкта щодо перебігу власних когнітивних процесів; проблеми, безпосередньо пов'язані з функцією моніторингу; виникнення відповідних евристик; вплив феномена «підтвердження необ'єктивності» тощо.

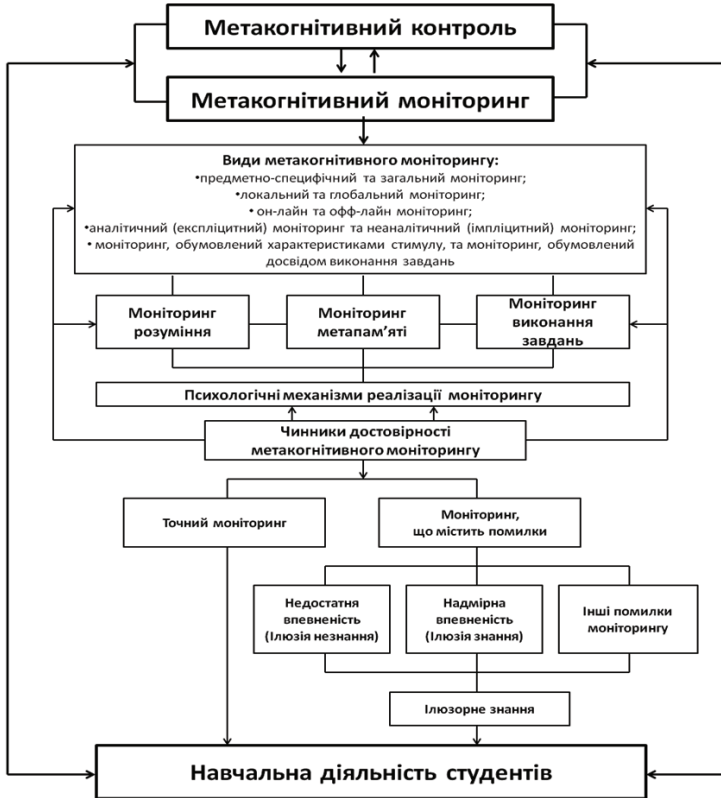

Рисунок 1. Місце ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів

У загальному, виділяють два шляхи виникнення надмірної впевненості: помилки зовнішньої природи, утворені обмеженням у знаннях, та помилки системи переробки інформації, тобто помилки внутрішньої природи (П. Жаслін, А. Вінман та Г. Олссон). Крім того, проблема ілюзії знання обговорюється в науковій літературі не тільки як психологічна, але й як методологічна проблема (як наслідок поганої операціоналізації, неправильно підбраної процедури калібрування).

Окремі чинники достовірності метакогнітивного моніторингу розглядаються у дослідженнях таких науковців, як С. Беррі, М. Бредлі, А. Вілкінсон, В. О. Волошина, А. Гленберг, Ф. Джонсон, Т. Де-Бейкер Родель, Т. І. Доцевич, Т. Д. Дубовицька, В. Епстайн, К. Забрукі, Т. І. Ільїна, Р. В. Каламаж, А. В. Карпов, А. Коріат, С. Ліхтенштейн, Р. Макі, Дж. Меткалф, Д. Мур, Л. Наренс, Т. Нельсон, Дж. Нітфелд, М. Паркінсон, І. Д. Пасічник, Б. Пулфорд, Є. Ю. Савін, І. М. Скитяєва, А. Є. Фомін, Т. Б. Хомуленко, Г. Шро та ін.

Результати проведеного теоретичного аналізу засвідчили, що процеси метакогнітивного моніторингу студентами власних знань, умінь, навичок, можливостей пам'яті, процесу та результатів виконання завдань співвідносяться із характеристиками інформації (вид, зміст, обсяг, стиль, рівень складності інформації (внутрішні ознаки); умови постановлення завдання, час, відведений на виконання завдання (зовнішні ознаки); доступність інформації, схожість за підказками, легкість пригадування, легкість виконання (мнемічні ознаки) тощо), особистісними якостями (мотивація, загальна впевненість у собі, самооцінка, рефлексивність тощо), когнітивними особливостями (ступінь оволодіння знанням, досвід попереднього навчання, самоефективність, імпліцитні теорії особистості тощо), метапізнавальними особливостями (метакогнітивне знання, метакогнітивна включеність у діяльність, метакогнітивна активність тощо), індивідуально-психологічними відмінностями (вік, стать тощо), що характеризують людину як суб'єкта навчальної діяльності та пізнання, а також розглядаються як у зв'язку із успішністю розв'язання окремих завдань, так і навчальною успішністю загалом.

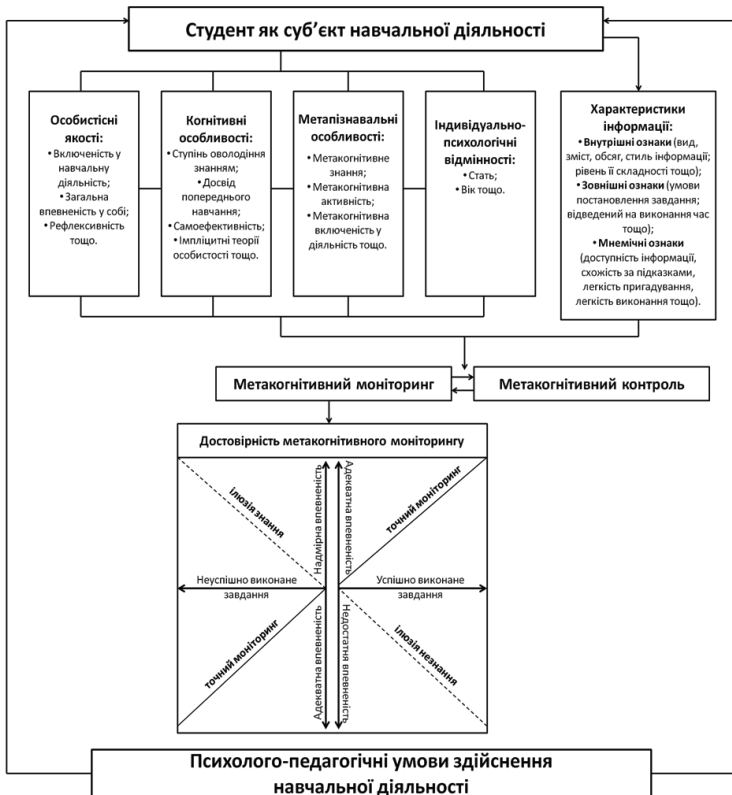

Рисунок 2. Чинники достовірності метакогнітивного моніторингу

У процесі встановлення достовірності метакогнітивного моніторингу, насамперед, досліджується *суб'єктивна впевненість* респондентів у правильності виконання завдання, у здатності правильно пригадати інформацію, впевненість у предметному знанні та загальному знанні тощо. На основі співвіднесення рівня суб'єктивної впевненості й об'єктивної успішності виконання завдання можна встановити достовірність метакогнітивного моніторингу та виокремити його помилки. Ці помилки найчастіше проявляються у вигляді двох феноменів: *ефект надмірної впевненості* («ілюзія знання») та *ефект недостатньої впевненості* («ілюзія незнання») (рис. 2).

Аналіз психолого-педагогічної літератури також засвідчив, що проблему достовірності метакогнітивного моніторингу неможливо розглядати поза системою відповідних психолого-педагогічних умов.

У другому розділі – *«Експериментальне дослідження ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів»* – описано процедуру та проаналізовано результати емпіричного дослідження ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу; здійснено аналіз ілюзії знання у розрізі системи чинників достовірності метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів.

Завданням експериментального дослідження було з'ясувати особливості прояву ілюзії знання у розрізі характеристик інформації та завдання, особистісних якостей, когнітивних та метапізнавальних особливостей, індивідуально-психологічних відмінностей.

На етапі лабораторного експерименту стимульним матеріалом слугували шість текстів різного стилю (науковий, публіцистичний та художній) та обсягу (текст більшого обсягу – 25-30 речень, текст меншого обсягу – 10-15 речень), 18 тверджень та 18 пар слів. Студенти здійснювали проспективні метакогнітивні судження щодо суб'єктивної впевненості у правильності виконання завдань (JOL) та щодо кількості правильно виконаних завдань (aJOL), а також аналогічні ретроспективні метакогнітивні судження (RCJ та aRCJ). Унаслідок відповідної процедури калібрування було визначено середні значення показників, що характеризують ілюзію знання як надмірну впевненість та ілюзію незнання як недостатню впевненість. Результати подано в Таблиці 1.

Найбільш точними є ретроспективні судження щодо кількості правильно виконаних завдань (aRCJ) – 61% досліджуваних студентів при їх здійсненні показали адекватний рівень точності моніторингу – $MaRCJ = 0,01$.

Ілюзія знання, як помилка метакогнітивного моніторингу, найчастіше проявляється в судженнях студентів щодо оцінки кількості правильно виконаних завдань, здійснених перед їх виконанням (aJOL) – 35,9% досліджуваних. Водночас, перед виконанням завдань серед тих студентів, хто недооцінює можливу кількість правильно виконаних завдань, ступінь прояву ілюзії незнання є найвищим ($MaJOL = -0,37$).

За допомогою t-критерію Стьюдента для парних вибірок вдалося встановити, що показники помилок у метакогнітивних судженнях відрізняються на статистично значимому рівні між судженнями JOL та aJOL ($t = 2,09$ на рівні $p \leq 0,05$), між судженнями RCJ та aRCJ ($t = 2,23$ на рівні $p \leq 0,05$), та між судженнями JOL та RCJ ($t = 2,09$ на рівні $p \leq 0,05$), тобто між різними судженнями (що стосуються загальної впевненості у виконанні завдання та оцінювання кількості правильно виконаних завдань) перед

і після виконання завдань. Після виконання завдань достовірність метакогнітивного моніторингу зростає: серед студентів, які допустилися помилок моніторингу, зменшується частка тих, які проявляють ілюзію знання, а також знижується рівень недостатньої впевненості.

Таблиця 1

Прояв ілюзії знання у метакогнітивних судженнях про вивчене

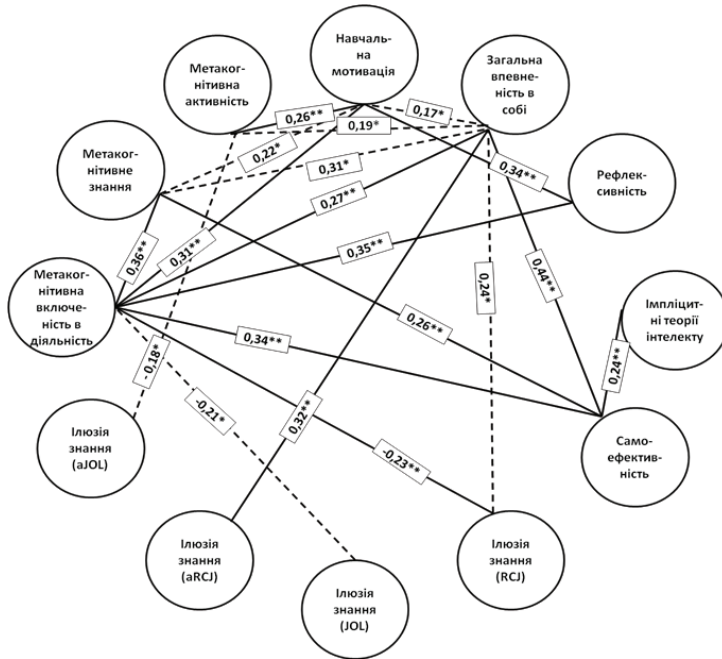
Назва суджень	Достовірність моніторингу	М (середнє значення)	Кількість досліджуваних (у %)
Проспективні судження щодо кількості правильно виконаних завдань (aJOL)	Адекватний рівень точності моніторингу	0,06	50%
	Недостатня впевненість (ілюзія незнання)	-0,37	14,1%
	Надмірна впевненість (ілюзія знання)	0,25	35,9%
Ретроспективні судження щодо кількості правильно виконаних завдань (aRCJ)	Адекватний рівень точності моніторингу	0,01	61%
	Недостатня впевненість (ілюзія незнання)	-0,33	14,8%
	Надмірна впевненість (ілюзія знання)	0,24	24,2%
Проспективні судження впевненості у правильності виконання завдання (JOL)	Адекватний рівень точності моніторингу	0,02	40,6%
	Недостатня впевненість (ілюзія незнання)	-0,27	28,1%
	Надмірна впевненість (ілюзія знання)	0,27	31,3%
Ретроспективні судження щодо впевненості у правильності виконання завдань (RCJ)	Адекватний рівень точності моніторингу	-0,02	50%
	Недостатня впевненість (ілюзія незнання)	-0,24	25%
	Надмірна впевненість (ілюзія знання)	0,25	25%

За результатами експериментального дослідження побудовано корелограму особистісних, когнітивних та метакогнітивних характеристик студентів, які свідчать про їх нелінійний зв'язок з ілюзією знання (рис. 3).

У розрізі виокремлених *характеристик інформації* вдалося встановити такі особливості прояву ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів:

– на суб'єктивну впевненість у знанні впливає те, яким чином інформація представлена для досліджуваного – у вигляді тексту, тверджень чи пар слів. Найбільш надмірно впевненими у правильності відтворення своїх знань досліджувані є під час роботи з твердженнями ($M = 4,67$), помітно менш впевненими – коли працюють із

текстами ($M = 4,27$), і найменш упевненими, коли працюють із парами слів ($M = 4,21$). Це може бути обумовлено впливом логічного контексту інформації (Д.Хакер, Л.Бол, К.Бахбахані) та виникненням ефекту складності/легкості запам'ятовування;

Примітка: зв'язки, значимі при $*p = 0,05$, позначені - - - - - лінією; зв'язки, значимі при $**p = 0,01$, позначені — лінією.

Рисунок 3. Корелограма особистісних, когнітивних та метакогнітивних чинників достовірності метакогнітивного моніторингу

– при запам'ятовуванні тексту художнього стилю студенти показують більш високі рейтинги метакогнітивних суджень ($M = 4,69$; $SD = 0,75$) порівняно з публіцистичним ($M = 4,44$; $SD = 2$) та науковим ($M = 4,43$; $SD = 2$) стилями. Це може бути обумовлено впливом цікавості, емоційної забарвленості інформації та виникненням ефекту складності/легкості запам'ятовування;

– помітно більш упевненими у правильності вивчення досліджувані є під час роботи з більшим обсягом інформації ($M = 5,12$; $SD = 0,64$), ніж з меншим ($M = 3,5$; $SD = 1,88$). Така сама тенденція простежується й у розрізі стилів інформації: студенти більше надмірно впевнені у судженнях про вивчене під час роботи з більшим за обсягом текстом художнього стилю ($M = 4,69$), на відміну від менших за обсягом текстів ($M = 3,73$); під час роботи з більшими за обсягом текстами наукового та публіцистичного стилів ($M = 4,43$ та $M = 4,44$ відповідно) порівняно з такими текстами меншого обсягу

($M = 4,02$ для наукового стилю та $M = 4,32$ для публіцистичного). Такі результати можуть бути обумовлені впливом на судження досвіду виконання завдання – досліджувані докладали більше зусиль для того, щоб запам'ятати текст, більший за обсягом;

– на суб'єктивну впевненість студентів впливає тип запитання. Студенти більше впевнені в судженнях про вивчене під час роботи із запитаннями з чотирма варіантами відповіді ($M = 4,46$; $SD = 1,66$), менш впевнені при роботі з відкритими запитаннями ($M = 4,42$; $SD = 1,71$) та продемонстрували найменшу впевненість у правильності вивчення, коли давали відповіді на запитання «так»/«ні»/«не знаю» ($M = 4,28$; $SD = 1,69$);

– студенти найбільше переоцінюють правильність виконання, тобто проявляють ілюзію знання, при роботі із запитаннями, що містять варіанти відповідей для тверджень ($M_{\text{індексO/U}} = 0,27$; $SD = 0,74$), а найбільш точними є у метакогнітивних судженнях при роботі з відкритими запитаннями для тексту ($M_{\text{індексO/U}} = 0,07$; $SD = 0,17$) та запитаннями з відповідями «так»/«ні»/«не знаю» для тексту ($M_{\text{індексO/U}} = 0,09$; $SD = 0,13$);

– до виконання завдань студенти найкраще калібрують (міра відхилення від ідеальної відповідності) свої оцінки під час здійснення суджень щодо запитань із відповідями «так»/«ні»/«не знаю» для тексту ($M_{\text{індексC}} = 0,12$; $SD = 0,10$), а найгірше – при роботі із запитаннями з варіантами відповіді для тверджень ($M_{\text{індексC}} = 0,25$; $SD = 0,73$) та запитаннями з варіантами відповіді для пар слів ($M_{\text{індексC}} = 0,14$; $SD = 0,73$), демонструючи надмірну впевненість;

– після виконання завдань студенти найкраще калібрують свої оцінки під час здійснення суджень щодо запитань із відповідями «так»/«ні»/«не знаю» для тексту ($M_{\text{індексC}} = 0,11$; $SD = 0,14$), а найгірше – при роботі із запитаннями з варіантами відповіді для тверджень ($M_{\text{індексC}} = 0,25$; $SD = 0,73$).

У розрізі виокремлених *особистісних якостей* встановлено такі особливості прояву ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів:

– на рівні тенденції зафіксовано, що студенти, орієнтовані на отримання знань, частіше здійснюють точні метакогнітивні судження. Водночас, серед студентів, орієнтованих на отримання професії, що здійснили точні метакогнітивні судження, достовірність метакогнітивного моніторингу є найвищою ($M_{\text{aJOL}} = -0,006$; $M_{\text{aRCJ}} = -0,006$; $M_{\text{JOL}} = 0,03$; $M_{\text{RCJ}} = 0,00$);

– зафіксовано кореляційний зв'язок (за критерієм Пірсона) між показниками загальної впевненості в собі та показниками ілюзії знання в ретроспективних судженнях щодо кількості правильно виконаних завдань ($r = 0,32$) на рівні значимості $p = 0,01$ та ретроспективних судженнях впевненості у правильності виконання завдань ($r = 0,24$) на рівні значимості $p = 0,05$;

– на рівні тенденції виявлено, що при здійсненні студентами проспективних суджень щодо кількості правильно виконаних завдань (aJOL), серед тих студентів, які проявили ілюзію незнання, високорефлексивні студенти показують дуже високі показники недооцінки ($M = -0,74$) порівняно з середньо- та низькорефлексивними ($M = -0,42$ та $M = -0,47$ відповідно). Однак, при здійсненні студентами ретроспективних суджень щодо кількості правильно виконаних завдань (aRCJ) серед студентів із

високим та середнім рівнем рефлексії помітно зростає частка тих, які практично не допустилися помилок у метакогнітивному моніторингу (з 58% до 73,7% та з 46,4% до 60,8% відповідно). Такі результати можуть бути обумовлені врахуванням високорефлексивними та середньорефлексивними студентами досвіду включеності у ситуацію виконання завдання у ретроспективних судженнях. Це підтверджується встановленим нами кореляційним зв'язком рефлексії з метакогнітивною включеністю в діяльність.

У розрізі *когнітивних особливостей* виявлено, що:

- студенти, які мають середній та високий рівень самоефективності, є більш точними у проспективних та ретроспективних метакогнітивних судженнях порівняно зі студентами з низьким рівнем самоефективності. Останні демонструють переважання такої помилки моніторингу, як ілюзія незнання;

- прояв ілюзії знання більш притаманний для студентів, що мають нижчий рівень навчальної успішності. Отримані результати співвідносяться із наявними у науковій літературі даними, згідно з якими, що більш успішними є суб'єкти, то менше впевненими вони є у знанні, і навпаки.

У розрізі *метанізнавальних особливостей* встановлено, що:

- існують статистично значимі відмінності в розрізі метакогнітивного знання між показниками ілюзії знання у проспективних та ретроспективних судженнях щодо кількості правильно виконаних завдань [$F = 3,38$; $p = 0,05$] та відмінності в розрізі метакогнітивної активності між показниками ілюзії знання у проспективних та ретроспективних судженнях щодо кількості правильно виконаних завдань [$F = 2,79$; $p = 0,05$], а також у проспективних та ретроспективних судженнях впевненості у правильності виконання [$F = 3,21$; $p = 0,039$];

- виявлено статистично значимі відмінності між середніми значеннями показників ілюзії знання у всіх видах суджень у розрізі метакогнітивної активності. Досліджувані студенти з низьким рівнем метакогнітивної активності схильні до ілюзії знання, як надмірної впевненості, у проспективних та ретроспективних судженнях;

- існує прямий кореляційний зв'язок (метод кореляції Пірсона) між показниками ілюзії знання у проспективних ($r_{\text{пол}} = -0,21$, значимість $p = 0,05$) та ретроспективних ($r_{\text{рсл}} = -0,23$, значимість $p = 0,01$) судженнях щодо впевненості у правильності виконання та показниками метакогнітивної включеності в діяльність. До виконання завдань найтісніший зв'язок із показниками ілюзії знання мають метакогнітивні характеристики студентів, зокрема, метакогнітивна активність ($r_{\text{апол}} = -0,18$, значимість $p = 0,05$) та метакогнітивна включеність у діяльність ($r_{\text{пол}} = -0,21$, значимість $p = 0,05$);

- при здійсненні ретроспективних суджень щодо кількості правильно виконаних завдань (aRCJ) серед студентів із високим та середнім рівнем метакогнітивної включеності в діяльність помітно зростає частка студентів, які практично не допустилися помилок у метакогнітивному моніторингу (з 46,6% до 58% та з 56% до 74,8% відповідно). Така сама тенденція була зафіксована щодо студентів із високим та середнім рівнем рефлексії.

У розрізі *індивідуально-психологічних відмінностей* не було виявлено статистично значимих відмінностей прояву ілюзії знання залежно від статі

[$F = 0,013$, $p = 0,19$]. Серед помилок моніторингу у жінок зафіксовано тенденцію до переважання надмірної впевненості у всіх досліджуваних видах проспективних та ретроспективних суджень. Згідно з результатами LSD-аналізу, при здійсненні метакогнітивних суджень студенти вікової групи 17-19 років є більше надмірно впевненими ($M = 0,06$; $SD = 0,19$), тоді як студенти вікової групи 20-22 років, навпаки, недостатньо впевнені ($M = -0,41$; $SD = 0,47$).

У третьому розділі – *«Формування навичок ефективного метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ»* – обґрунтовано та наведено результати апробації тренінгової програми з нівелювання ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ; викладено основні теоретичні положення щодо психолого-педагогічних умов оптимізації метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ; подано відповідні методичні рекомендації викладачам ВНЗ.

Теоретично встановлено, що поширеними негативними наслідками ілюзії знання у навчальній діяльності студентів є: неадекватна самооцінка результатів навчання; метакогнітивна некомпетентність щодо власних знань, умінь, стратегій тощо; неспроможність оцінити рівень фактичного розуміння навчального матеріалу; неспроможність розрізнити ілюзорне знання від неілюзорного; неефективний розподіл часу та уваги при вивченні матеріалу; докладання недостатньої кількості зусиль для пошуку правильної відповіді, або, навпаки, витрати зайвих зусиль тощо.

Нами виокремлено шляхи нівелювання негативного впливу ілюзії знання на ефективність навчальної діяльності: абстрагування від уже вивченого навчального матеріалу, повторне опрацювання матеріалу, зворотний зв'язок, обговорення відповідей, зміна структури речень, цілеспрямоване тренування у виконанні завдань, здійснення відкладених суджень після виконання завдання, оцінювання інформації перед здійсненням суджень про вивчене, самоопитування щодо істинності власного знання тощо.

Враховуючи результати проведеного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження, було визначено такі напрями формуального впливу: 1) формування знання про завдання та зовнішні стимули; 2) формування знання про галузь знань; 3) вплив на особистісні, когнітивні та метакогнітивні характеристики студентів, які пов'язані з достовірністю метакогнітивного моніторингу; 4) тренування навичок ефективного метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності.

Відповідно, нами була розроблена тренінгова програма з нівелювання ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності (загальним обсягом 45 годин), апробація якої проводилась у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

У формуальному експерименті взяли участь 34 студенти спеціальності «Психологія» Національного університету «Острозька академія» (28 дівчат та 6 хлопців; $M_{\text{вік}} = 19,5$; $SD = 1,87$), що були поділені на дві групи: експериментальну ($n = 17$) та контрольну ($n = 17$).

Як бачимо з Таблиці 2, до формуального впливу групи не відрізнялися на статистично значимому рівні за ступенем прояву ілюзії знання.

Після проведення тренінгу точність aJOL суджень в експериментальній групі зросла (до тренінгу $M_{aJOL} = 0,21$; $SD_{aJOL} = 0,48$, після – $M_{aJOL} = 0,12$; $SD_{aJOL} = 0,48$). Схожі результати отримано також щодо aRCJ суджень: до тренінгу $M_{aRCJ} = 0,18$; $SD_{aRCJ} = 0,46$, після – $M_{aRCJ} = 0,08$; $SD_{aRCJ} = 0,38$).

Таблиця 2

Прояв ілюзії знання у контрольній та експериментальній групах

	Експериментальна група			Контрольна група		
	До	Після	Оцінка за t-критерієм Стьюдента	До	Після	Оцінка за t-критерієм Стьюдента
	M	M	t (p)	M	M	t (p)
Ілюзія знання у судженнях aJOL	0,21	0,12	3,49* (0,00)	0,22	0,21	0,44 (0,43)
Ілюзія знання у судженнях aRCJ	0,18	0,08	3,42* (0,02)	0,20	0,19	1,05 (0,19)
Ілюзія знання у судженнях JOL	0,22	0,11	2,19* (0,04)	0,21	0,19	0,74 (0,21)
Ілюзія знання у судженнях RCJ	0,21	0,14	1,55* (0,05)	0,23	0,20	0,19 (0,89)

Примітка: * – значимість на рівні $p \leq 0,05$.

На основі отриманих результатів розроблено методичні рекомендації викладачам ВНЗ щодо нівелювання ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів. Так, викладач повинен звертати увагу на рівень розвитку особистісних, когнітивних та метакогнітивних характеристик студентів; зважати на характеристики інформації та завдань, які він використовує для перевірки поточного та підсумкового контролю знань студентів (для того, щоб не допуститися виникнення ілюзії знання); враховувати особливості прояву ілюзії знання в проспективних та ретроспективних метакогнітивних судженнях; враховувати ефекти складності/легкості запам'ятовування, впливу емоційного забарвлення та цікавості інформації, впливу попередніх навчальних успіхів, а також специфіку психологічних механізмів, що лежать в основі різних видів метакогнітивного моніторингу, сприяти метакогнітивному моніторингу студентів через зворотний зв'язок, самозвіт щодо розвитку відчуття істинності власного знання тощо.

ВИСНОВКИ

За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Метакогнітивний моніторинг у психології розглядають як спосіб відстежування суб'єктом власної пізнавальної активності, що забезпечує продуктивність реалізації пізнавальних чи практичних цілей у процесі навчальної діяльності. Ілюзія знання є помилкою метакогнітивного моніторингу, яка виникає внаслідок надмірної суб'єктивної впевненості у знанні, що не відповідає об'єктивній успішності виконання завдання.

2. За результатами теоретичного аналізу здійснено класифікацію видів метакогнітивного моніторингу за такими критеріями: достовірність, рівень виконання, часова імплікативність, ділянка оцінювання навчальних досягнень, ділянка відстежування процесів пізнання, рівень усвідомлення, основа побудови суджень.

3. Виокремлено та охарактеризовано систему чинників достовірності метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів: *характеристики інформації* (вид, зміст, обсяг, стиль, рівень складності інформації (внутрішні ознаки), умови постановлення завдання, час, відведений на виконання завдання тощо (зовнішні ознаки), доступність інформації, схожість за підказками, легкість пригадування, легкість виконання тощо (мнемічні ознаки), *особистісні якості* (включеність у навчальну діяльність, загальна впевненість у собі, рефлексивність), *когнітивні особливості* (ступінь оволодіння знанням, досвід попереднього навчання, самоефективність, імпліцитні теорії особистості) та *метанізнавальні особливості* (метакогнітивне знання, метакогнітивна активність та метакогнітивна включеність у діяльність).

Статевих та вікових відмінностей прояву ілюзії знання на статистично значимому рівні не було виявлено, хоча у жінок зафіксовано тенденцію до переважання надмірної впевненості. Також виявлено, що ілюзія знання більш характерна для студентів молодшої вікової групи (17-19 років), особливо тих, хто відзначається низькими рівнями навчальної успішності.

4. У результаті емпіричного дослідження встановлено, що ілюзія знання, як надмірна впевненість, має місце в усіх видах суджень про вивчене, однак більшою мірою проявляється у проспективних судженнях. Ілюзія знання залежить від типу представлення інформації (у вигляді тексту, тверджень чи пар слів), типу тестового завдання (надмірна впевненість зумовлює робота з запитаннями, що передбачають вибір із множини варіантів), обсягу інформації (ілюзія знання є вищою при відтворенні більших за обсягом текстів), стилю інформації (найбільш надмірно впевненими у своїх знаннях досліджувані є під час роботи з текстами художнього стилю).

5. Емпірично встановлено, що ілюзія знання у проспективних судженнях найтісніше пов'язана з метакогнітивними характеристиками студентів (метакогнітивна активність та метакогнітивна включеність у діяльність). У ретроспективних судженнях ілюзія знання пов'язана із загальною впевненістю в собі та метакогнітивною включеністю в діяльність.

Рефлексивність, навчальна мотивація, самоефективність та уявлення студента про «фіксований або нарощуваний» інтелект пов'язані з ілюзією знання опосередковано через систему зв'язків з метакогнітивними характеристиками та загальною впевненістю в собі.

6. Враховуючи отримані результати проведеного теоретико-експериментального дослідження, розроблено тренінгову програму з нівелювання ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів, що передбачала формування знання про завдання та зовнішні стимули, формування знання про галузь знань, вплив на особистісні, когнітивні та метакогнітивні характеристики студентів, які пов'язані з достовірністю метакогнітивного моніторингу, а також тренування навичок ефективного метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності.

За результатами апробації розробленої тренінгової програми констатовано її ефективність (після проведення тренінгу судження студентів були більш точними).

7. Розроблено методичні рекомендації викладачам ВНЗ щодо нівелювання ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів.

Перспективним напрямом досліджень є поглиблення вивчення впливу ілюзії знання не лише на метакогнітивний моніторинг, а й на метакогнітивний контроль, більш ґрунтовне вивчення чинників достовірності та механізмів об'єктивності метакогнітивного моніторингу, дослідження ілюзорного знання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові у галузі психології:

1. Августюк М. М. Вплив зовнішніх чинників на об'єктивність метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів / М. М. Августюк // Наукові записки. Серія «Психологія». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 1. – С. 18-28.

2. Августюк М. М. Ілюзія знання в метакогнітивному моніторингу процесу навчання: основні аспекти та змістові характеристики / М. М. Августюк // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 26. – С. 3-6.

3. Августюк М. М. Ілюзія знання як проблема в навчальній діяльності студентів / М. М. Августюк // Науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал «Психологія особистості». – Івано-Франківськ, 2015. – Вип. 1(6). – С. 260-269.

4. Августюк М. М. Метакогнітивний моніторинг як складова метапізнання / М. М. Августюк // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 30. – С. 3-7.

5. Августюк М. М. Особистісні чинники об'єктивності метакогнітивного моніторингу / М. М. Августюк // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – Вип. 1(6). – К.: НАУ, 2015. – С.12-17.

6. Августюк М. М. Характеристика структури та змісту тренінгової програми з оптимізації процесу метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності // М. М. Августюк / Наукові записки. Серія «Психологія». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 3. – С. 3-17.

7. Пасічник І. Д., Каламаж Р. В., Августюк М. М. Метакогнітивний моніторинг як регулятивний аспект метапізнання / І. Д. Пасічник, Р. В. Каламаж, М. М. Августюк // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 28. – С. 3-16.

Публікації у виданнях інших держав:

8. Avgustiuk M. M. The illusion of knowing from the indexes of confidence, calibration and resolution perspective / M. M. Avgustiuk // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2015. – III(37), Issue 75. – pp. 88-90.

Публікації в інших наукових виданнях та матеріалах конференцій:

9. Августюк М. М. Зв'язок видового спектру метакогнітивного моніторингу з результативністю навчальної діяльності / М. М. Августюк // Збірник тез доповідей за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів». – Мукачево, 2015. – Т.2. – С. 11-13.

10. Августюк М. М. Ілюзія знання як метакогнітивне явище: контекстний огляд основних теорій / М. М. Августюк // Міжнародна інтернет-конференція «Сучасні дослідження когнітивної психології»: матеріали конференції. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 2. – С. 20-21.

11. Августюк М. М. Ілюзія знання: основні аспекти, властивості та змістові характеристики [Електронний ресурс] / М. М. Августюк // Дні науки Національного університету «Острозька академія» (XIX наукова викладацько-студентська конференція). – Острого: Національний університет «Острозька академія», 2014. – (Бібліотека НауОА). – [Режим доступу: <http://eprints.ou.edu.ua/3064/>].

12. Августюк М. М. Особливості прояву ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності / М. М. Августюк // VIII Міжнародна науково-практична конференція «Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості» на базі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 6. – Рівне: О. Зень, 2016. – С. 11-17.

13. Августюк М. М. Психологічні особливості об'єктивності метакогнітивного моніторингу / М. М. Августюк // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 4-5 грудня 2015 р., м. Дніпропетровськ. Частина II. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – С. 35-37.

14. Avgustiuk M. M. Situational factors of the illusion of knowing in the educational activity of students / M. M. Avgustiuk // Virtus: Scientific Journal. – 2015. – Issue 4. – pp. 53-56.

АНОТАЦІЇ

Августюк М. М. Ілюзія знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний університет «Острозька академія», Острого, 2016.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ.

У дослідженні здійснено аналіз поняття, видів, засобів метакогнітивного моніторингу в структурі метапізнання; виокремлено та теоретично обґрунтовано чинники достовірності метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності, до складу яких включено особистісні якості, когнітивні та метакогнітивні особливості, індивідуально-психологічні відмінності та характеристики інформації; окреслено проблему зв'язку достовірності метакогнітивного моніторингу з результативністю

навчальної діяльності; охарактеризовано поняття ілюзії знання, визначено її місце в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності; розмежовано поняття «ілюзія знання» та «ілюзорне знання».

Емпірично встановлено особливості взаємозв'язків між виокремленими особистісними, когнітивними та метакогнітивними характеристиками студентів, виявлено кореляційні взаємозв'язки між показниками ілюзії знання, метакогнітивної активності, метакогнітивної включеності в діяльність, загальною впевненістю в собі. Встановлено, що ілюзія знання, як надмірна впевненість, має місце в усіх видах суджень про вивчене, однак більшою мірою проявляється у проспективних судженнях, залежить від типу представлення інформації, обсягу та стилю інформації, типу тестового завдання.

На основі узагальнення результатів теоретико-експериментального дослідження викладено основні теоретичні положення щодо психолого-педагогічних умов оптимізації метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ; подано відповідні методичні рекомендації викладачам ВНЗ.

Августюк М. Н. Иллюзия знания в метакогнитивном мониторинге учебной деятельности студентов ВУЗов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный университет «Острожская академия», Острог, 2016.

В исследовании проведен анализ понятия, видов, средств метакогнитивные мониторинга в структуре метапознания; выделены и теоретически обоснованы факторы достоверности метакогнитивного мониторинга учебной деятельности, в состав которых включены личностные, когнитивные, метакогнитивные характеристики, индивидуально-психологические различия и характеристики информации; очерчена проблема связи достоверности метакогнитивные мониторинга с результативностью учебной деятельности; охарактеризовано понятие иллюзии знания, определено ее место в метакогнитивные мониторинга учебной деятельности; разграничены понятия «иллюзия знания» и «иллюзорное знание».

Эмпирически установлены особенности взаимосвязей между выделенными личностными, когнитивными и метакогнитивные характеристики студентов, выявлено корреляционные взаимосвязи между показателями иллюзии знания, метакогнитивные активностью, метакогнитивные включенностью в деятельность, общей уверенностью в себе. Установлено, что иллюзия знания, как чрезмерная уверенность, имеет место во всех видах метакогнитивных суждений, однако в большей степени проявляется в проспективных суждениях, зависит от типа представления информации, объема и стиля информации, типа тестового задания.

На основе обобщения результатов теоретико-экспериментального исследования изложены основные теоретические положения психолого-педагогических условий оптимизации метакогнитивные мониторинга учебной деятельности студентов вузов; поданы соответствующие методические рекомендации преподавателям вузов.

Avgustiuk M. M. The illusion of knowing in metacognitive monitoring of the educational activity of university students. – Manuscript.

Thesis for the Candidate degree in Psychology, speciality 19.00.07 – Educational and Developmental Psychology. – The National University of Ostroh Academy, Ostroh, 2016.

The thesis is devoted to the study of the illusion of knowing in metacognitive monitoring of the educational activity of university students.

The study analyzes the concept, types, means of metacognitive monitoring in the structure of metacognition; allocates and theoretically analyzes factors of reliability of monitoring training activities, such as personal, cognitive and metacognitive characteristics, individual differences and characteristics of information; outlines the problem of connection of the metacognitive monitoring reliability with the productivity of educational activity; describes the concept of the illusion of knowing, highlights its place in metacognitive monitoring of the educational activity; divides the terms “the illusion of knowing” and “illusory knowledge”.

Metacognitive monitoring is viewed as a way of tracking the subject’s cognitive activity that ensures implementation of cognitive performance or practical purposes in the educational activity. The illusion of knowing is a mistake of metacognitive monitoring resulting from subjective overconfidence in knowing that does not meet the objective success of the task performance.

There are empirically established connections between the features of the singled out personal, cognitive and metacognitive characteristics of the students. We also found the correlation between the indicators of the illusion of knowing and metacognitive activity, metacognitive awareness and self-confidence. It is established that the illusion of knowing as overconfidence occurs in all types of metacognitive judgments, but is more evident in prospective judgments depending on the type of information, its amount and style, task type, etc.

Gender and age differences in the manifestation of the illusion of knowing are not observed, although it is found that women tend to overconfidence in their judgments. The illusion of knowing is more typical for younger students, especially those with low levels of educational achievements.

According to the received results of the theoretical and experimental research a training program of optimization of metacognitive monitoring of the educational activity of university students was developed. The program includes such notions as the formation of knowledge about tasks and external stimuli, the formation of knowledge of its branch, influence on personal, cognitive and metacognitive characteristics of the students related to monitoring accuracy, and effective metacognitive monitoring training activities.

The results of the developed training program state its effectiveness (after the training students’ judgments were more accurate).

On the basis of the summarized results of theoretical and experimental research the basic theoretical concepts of psychological and pedagogical conditions of metacognitive monitoring optimization of the educational activity of university students are described. An appropriate guidance to university teachers is also provided.

A promising area of research is providing more detailed study of the impact of the illusion of knowing not only on metacognitive monitoring, but also on metacognitive control, more thorough study of the factors of accuracy and objectivity of metacognitive monitoring, research of the notion “the illusory knowledge”.

Підписано до друку 2.09.2016.
Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 пр. Зам. № 76–16
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr.net.

